

Wioletta Kawiecka

PRZEKSZTAŁCENIA WŁASNOŚCIOWE W POLSCE W UJĘCIU REGIONALNYM

Artykuł zawiera omówienie oraz analizę stanu zaawansowania procesu przekształceń własnościowych w Polsce w ujęciu regionalnym wg stanu na koniec 2004 roku, ze szczególnym uwzględnieniem przebiegu procesu prywatyzacji. Badania dowiodły, iż zarówno w ujęciu ogólnopolskim, jak również w układzie województw, nie występuje zdecydowana dominacja żadnej ze stosowanych metod prywatyzacji, aczkolwiek w poszczególnych województwach daje się zauważyć pewne różnice co do częstotliwości ich stosowania, uwarunkowane w dużej mierze liczbą przedsiębiorstw państwowych funkcjonujących na terenie danego województwa oraz ich specyfiką. Analiza przebiegu procesu prywatyzacji w ujęciu regionalnym wskazuje również na występowanie przestrzennego zróżnicowania stanu zaawansowania tego procesu.

1. Wstęp i cel pracy

Proces transformacji systemowej w Polsce trwa już 15 lat. Fundamentalne znaczenie dla efektów transformacji naszej gospodarki i powrotu do gospodarki rynkowej mają przekształcenia własnościowe, tylko własność prywatna bowiem zapewnia podmiotom gospodarczym pełną samodzielność, bez której nie jest możliwe powstanie mechanizmu rynkowego, oraz stwarza przesłanki dla bardziej efektywnego gospodarowania. Nieodłącznym elementem procesu przekształceń własnościowych, jak również narzędziem długofalowej polityki gospodarczej, jest prywatyzacja, która pozwoliła na radykalne zwiększanie udziału sektora przedsiębiorstw prywatnych, co z kolei dało podstawy przyspieszenia rozwoju gospodarczego oraz restrukturyzacji i modernizacji polskiej gospodarki.

Celem artykułu jest omówienie oraz analiza stanu zaawansowania procesu przekształceń własnościowych realizowanego w Polsce od połowy roku 1990 oraz próba identyfikacji międzyregionalnego zróżnicowania tego procesu, ze szczególnym uwzględnieniem prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych.

W pracy dokonano przeglądu poszczególnych trybów i metod prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych oraz sposobów rozdysponowania mienia byłych państwowych przedsiębiorstw gospodarki rolnej włączonych do Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa, scharakteryzowano również przebieg i stan zaawansowania tych procesów w poszczególnych województwach. Analizę

oparto na danych liczbowych pozyskanych z Ministerstwa Skarbu Państwa, Agencji Nieruchomości Rolnych oraz sprawozdawczości statystycznej Głównego Urzędu Statystycznego. Czasowy zakres badań to lata 1990–2004, zakres przestrzenny omawianego procesu to obszar całej Polski z podziałem na 16 województw, zgodnie z aktualnym podziałem administracyjnym kraju.

Do badań wykorzystano metodę opisową, metodę analizy danych statystycznych oraz metodę graficzną. Metodę opisową zastosowano do przedstawienia teoretycznych zagadnień związanych z procesem przekształceń własnościowych, omówienia celu tego procesu oraz scharakteryzowania głównych form i metod prywatyzacji. Analizę danych statystycznych oraz metodę graficzną wykorzystano natomiast do przedstawienia przebiegu oraz stanu zaawansowania procesu przekształceń własnościowych w poszczególnych województwach.

2. Formy i metody prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych w Polsce

Trwający od początku lat 90. proces przekształceń własnościowych jest ważnym etapem tworzenia gospodarki rynkowej w Polsce, podstawą dobrego funkcjonowania każdego systemu gospodarki narodowej są bowiem własność prywatna, gwarancje prawne jej ochrony oraz stabilne reguły prowadzenia działalności gospodarczej (Ćwikliński 2001). Głównym celem trwającego procesu przekształceń własnościowych jest podniesienie efektywności gospodarki, utworzenie rynku konsumenta oraz osiągnięcie struktury własności zbliżonej do realiów Unii Europejskiej, w której udział własności publicznej w gospodarce wynosi 10 do 20%.

Zasadniczą rolę w programie przekształceń własnościowych w Polsce odgrywa prywatyzacja, która oprócz otwarcia gospodarki, demonopolizacji oraz wprowadzenia zasady twardego ograniczenia budżetowego była niezbędnym warunkiem kreowania konkurencji rynkowej i zapoczątkowania proefektywnościowych zmian w gospodarce (Mączyńska 2001). Prywatyzacja potwierdza, że przedsiębiorstwa prywatne, zwłaszcza z udziałem kapitału zagranicznego, zdecydowanie górują nad przedsiębiorstwami państwowymi pod względem efektywności ekonomicznej (Kaliński 2004).

Prywatyzacja przedsiębiorstw państwowych w Polsce odbywa się w trybie indywidualnym i powszechnym. Prywatyzacja indywidualna przebiega w formie pośredniej lub bezpośredniej, a reguluje ją ustawa o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych z 30 sierpnia 1996 roku.

Prywatyzacja pośrednia polega na zbyciu akcji lub udziałów jednoosobowej spółki Skarbu Państwa powstałej w wyniku komercjalizacji, czyli przekształcenia przedsiębiorstwa państwowego w spółkę akcyjną lub w spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością. Prywatyzacji pośredniej poddawane są skomercjalizowane wcześniej przedsiębiorstwa charakteryzujące się dobrą kondycją finansową, w których często przed sprzedażą akcji lub udziałów przeprowadzono restrukturyzację. Są to głównie spółki zatrudniające powyżej 500 pra-

owników. Zgodnie z ustawą, akcje jsSP mogą być zbywane przez ministra skarbu państwa lub agencję prywatyzacji w trybie: oferty ogłoszonej publicznie, przetargu publicznego, rokowań podjętych na podstawie publicznego zaproszenia oraz przyjęcia oferty złożonej przez podmiot ogłaszający wezwanie.

Druga z wymienionych form prywatyzacji przeprowadzanej w trybie indywidualnym, czyli prywatyzacja bezpośrednia, polega na rozporządzeniu wszystkimi składnikami materialnymi i niematerialnymi majątku przedsiębiorstwa państwowego przez: sprzedaż przedsiębiorstwa, wniesienie przedsiębiorstwa do spółki lub oddanie przedsiębiorstwa do odpłatnego korzystania.

Prywatyzacja bezpośrednia nie wymaga wcześniejszej zmiany formy organizacyjno-prawnej przedsiębiorstwa i jest stosowana głównie wobec małych i średnich przedsiębiorstw, które spełniają łącznie następujące warunki (Kalina-Prasznic 2003):

- wielkość zatrudnienia nie przekracza 500 osób,
- wartość sprzedaży w roku poprzedzającym prywatyzację nie przekracza równowartości 6 mln euro,
- wartość funduszy własnych nie przekracza równowartości 2 mln euro.

Mówiąc o prywatyzacji, należy wziąć również pod uwagę tzw. prywatyzację likwidacyjną, przeprowadzaną na podstawie artykułu 19 ustawy o przedsiębiorstwach państwowych z 25 września 1981 roku, która polega na wyeliminowaniu z życia gospodarczego deficytowych i nierokujących poprawy przedsiębiorstw państwowych z jednoczesną wyprzedają ich mienia. Ponieważ mienie likwidowanego przedsiębiorstwa z reguły nabywają podmioty sektora prywatnego, można stwierdzić, że prywatyzacja jest efektem ubocznym likwidacji (Kalina-Prasznic 2003).

Należy również pamiętać, iż równocześnie z rozpoczęciem tzw. prywatyzacji odgórną, realizowanej przez państwo, rozwijała się tzw. prywatyzacja oddolna poprzez ekspansję sektora prywatnego, której zakres i dynamikę w pełni kształtował rynek.

Przedmiotem odrębnego trybu prywatyzacji są były państwowe przedsiębiorstwa gospodarki rolnej włączone do Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa. Nieruchomości i inne mienie Zasobu WRSP, zgodnie z ustawą z dnia 19 października 1991 roku o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa, były i są zagospodarowywane przez Agencję Nieruchomości Rolnych w różnych formach.

Trwałe rozdysponowanie mienia, polegające na przeniesieniu własności, następowało przede wszystkim w drodze sprzedaży, nieodpłatnego przekazania uprawnionym podmiotom, jak też przez wniesienie aportem do spółek prawa handlowego. Natomiast nieruchomości, które pozostawały w Zasobie, rozdysponowywano głównie poprzez dzierżawę lub przekazywano na określony czas w administrowanie osobom fizycznym lub prawnym.

3. Proces przekształceń własnościowych w Polsce w ujęciu regionalnym

Proces prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych w Polsce trwa już piętnaście lat. Za stan wyjściowy do analizy tego zjawiska przyjmuje się 8453 przedsiębiorstwa państwowe, które istniały na koniec 1990 roku¹. Rozmieszczenie tych przedsiębiorstw w poszczególnych województwach przedstawia tabela 1.

Tab. 1. Rozmieszczenie przedsiębiorstw państwowych w poszczególnych województwach w 1990 r.

Województwa	Przedsiębiorstwa państwowe w 1990 roku		
	liczba	% (Polska = 100%)	na 10 tys. ludności
Dolnośląskie	843	10,0	2,9
Kujawsko-Pomorskie	494	5,8	2,4
Lubelskie	427	5,1	1,9
Lubuskie	302	3,6	3,0
Łódzkie	577	6,8	2,2
Małopolskie	488	5,8	1,5
Mazowieckie	1076	12,7	2,1
Opolskie	268	3,2	2,5
Podkarpackie	337	4,0	1,6
Podlaskie	242	2,9	2,0
Pomorskie	529	6,3	2,4
Śląskie	961	11,4	2,0
Świętokrzyskie	270	3,2	2,1
Warmińsko-Mazurskie	410	4,9	2,9
Wielkopolskie	704	8,3	2,1
Zachodniopomorskie	525	6,2	3,1
POLSKA	8453	100	2,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportu Ministerstwa Skarbu Państwa o przekształceniach własnościowych w 2003 roku.

Jak wynika z analizy danych zawartych w powyższej tabeli, w momencie rozpoczynania procesów prywatyzacyjnych najwięcej przedsiębiorstw państwowych znajdowało się na obszarach współczesnych województw: mazowieckiego – 12,7% ogółu przedsiębiorstw państwowych w kraju, śląskiego – 11,4% ogółu i dolnośląskiego – 10,0%. Najmniejszą liczbą przedsiębiorstw państwowych charakteryzowały się natomiast obszary, które obecnie tworzą województwa: podlaskie – 2,9% ogółu, opolskie oraz świętokrzyskie – po 3,2%. Biorąc jednak pod uwagę liczbę przedsiębiorstw państwowych przypadających na 10 tys. ludności, największe nasycenie nimi wykazywały obecne województwa: zachodniopomorskie (3,1), lubuskie (3,0), dolnośląskie i warmińsko-mazurskie (po 2,9), a zatem regiony zachodniej i północnej Polski, w których nasycenie przedsiębiorstwami państwowymi było wyższe od średniej

¹ *Biuletyn Statystyczny*, nr 11, GUS, Warszawa 1991, s. 57–58.

ogólnopolskiej wynoszącej 2,2, co związane było między innymi z lokalizacją właśnie w rejonach północnej i zachodniej Polski byłych państwowych przedsiębiorstw gospodarki rolnej. Najmniejsze nasycenie wykazywały z kolei województwa: małopolskie (1,5), podkarpackie (1,6) oraz lubelskie (1,9).

Od momentu rozpoczęcia procesu przekształceń własnościowych do końca 2004 roku procesem tym objęto 5631 przedsiębiorstw państwowych, a więc 66,6% ogółu przedsiębiorstw państwowych istniejących na początku tego okresu, oraz 1654 zlikwidowane państwowe przedsiębiorstwa gospodarki rolnej, włączone do Zasobu WRSP (*Dynamika przekształceń...* 2004). Łącznie w analizowanym okresie przekształceniami własnościowymi objętych zostało 7285 przedsiębiorstw państwowych, a zatem 86,2% ogólnej ich liczby istniejącej na początku tego okresu. Stan zaawansowania tego procesu w poszczególnych województwach jest dosyć zróżnicowany i według stanu na koniec 2004 roku przedstawia się następująco – tabela 2.

Tab. 2. Liczba przedsiębiorstw państwowych objętych procesem przekształceń własnościowych w latach 1990–2004 wg województw

Województwa	Przedsiębiorstwa państwowe w 1990 roku (liczba)	Przedsiębiorstwa państwowe objęte przekształceniami w latach 1990–2004		
		liczba	% (Polska = 100%)	% (woj. = 100%)
Dolnośląskie	843	528	9,4	62,6
Kujawsko-Pomorskie	494	335	5,9	67,8
Lubelskie	427	281	5,0	65,8
Lubuskie	302	178	3,2	58,9
Łódzkie	577	426	7,6	73,8
Małopolskie	488	368	6,5	75,4
Mazowieckie	1076	668	11,9	62,1
Opolskie	268	188	3,3	70,1
Podkarpackie	337	279	5,0	82,8
Podlaskie	242	169	3,0	69,8
Pomorskie	529	291	5,2	55,0
Śląskie	961	722	12,8	75,1
Świętokrzyskie	270	177	3,1	65,6
Warmińsko-Mazurskie	410	261	4,6	63,7
Wielkopolskie	704	481	8,5	68,3
Zachodniopomorskie	525	279	5,0	53,1
POLSKA	8453	5631	100	66,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie biuletynu Ministerstwa Skarbu Państwa *Dynamika przekształceń własnościowych* 2004, nr 59.

Analiza danych zawartych w tabeli wskazuje, iż najwięcej przedsiębiorstw państwowych zostało objętych przekształceniami w województwach: podkarpackim – 82,8% ogółu przedsiębiorstw w województwie, małopolskim – 75,4% oraz śląskim – 75,1%. Najmniej zaawansowane zmiany własnościowe dokonały się na obszarach województw: zachodniopomorskiego – 53,1%, pomorskiego – 55% i lubuskiego – 58,9%. Stan zaawansowania przekształceń własnościowych w województwie przodującym jest więc o około 30 punktów procentowych

wiekszy niż w regionie najmniej zaawansowanym, przy czym brak jest dodatniej zależności między intensywnością tych procesów a liczbą przedsiębiorstw państwowych występujących w danym województwie.

Przyczyną tak niskiego zaawansowania procesów przekształceń własnościowych w wymienionych województwach w stosunku do województw przodujących jest zapewne wspomniane wcześniej duże nasycenie tymi przedsiębiorstwami, w szczególności byłymi państwowymi przedsiębiorstwami gospodarki rolnej, i trudności z ich prywatyzacją wynikające z faktu, iż nadmiar ludności rolniczej występował w centrum oraz na południu kraju. Dodatkowymi czynnikami, wpływającymi zarówno na liczbę przedsiębiorstw objętych przekształceniami w poszczególnych województwach, jak również wybór metod prywatyzacji, są na pewno: wielkość przedsiębiorstw, ich sytuacja finansowa, branża, w jakiej działają, oraz znaczenie gospodarcze.

Poniżej przedstawiono analizę dotyczącą przebiegu procesu prywatyzacji i jego stanu zaawansowania w poszczególnych województwach w zależności od stosowanej metody prywatyzacji, widoczne są bowiem w tej kwestii znaczne zróżnicowania regionalne.

Analizując przebieg procesu komercjalizacji, należy zwrócić uwagę na fakt, iż z ogólnej liczby 1562 przedsiębiorstw państwowych skomercjalizowanych w badanym okresie, 1545 przekształcono w jednoosobowe spółki Skarbu Państwa, natomiast w przypadku 17 przedsiębiorstw dokonano komercjalizacji z konwersją wierzytelności. Z kolei z ogólnej liczby 1545 jsSP, 512 zostało wniesionych do programu Narodowych Funduszy Inwestycyjnych, w 352 rozpoczęto prywatyzację pośrednią, natomiast w 127 spółkach nastąpiła konwersja wierzytelności w ramach bankowych postępowań ugodowych i zamiana ich na akcje. Pozostałe 554 jednoosobowe spółki Skarbu Państwa według stanu na koniec 2004 roku nadal czekają na prywatyzację (*Dynamika przekształceń... 2004*).

Liczba przedsiębiorstw państwowych objętych w badanym okresie procesem komercjalizacji wykazywała znaczne zróżnicowanie regionalne; tab. 3 przedstawia je wedle stanu na koniec 2004 roku.

Z ogółu przedsiębiorstw państwowych skomercjalizowanych w badanym okresie najwięcej takich przekształceń odnotowano na obszarach województw: śląskiego – 17,2% ogółu przedsiębiorstw, dolnośląskiego – 11,6% i mazowieckiego – 11,1%. Najmniejszą liczbę, a więc tym samym najmniejszy udział w ogólnopolskiej liczbie przedsiębiorstw przekształcanych tą metodą, miały obecne województwa: warmińsko-mazurskie i podlaskie – po 2% oraz lubuskie – 2,4%. Względnie biorąc, komercjalizację stosowano najczęściej na obszarach województw: śląskiego – 37,1% ogółu przekształceń przedsiębiorstw państwowych w województwie, świętokrzyskiego – 36,2% oraz dolnośląskiego – 34,3%. Względnie najrzadziej ta metoda prywatyzacji wykorzystywana była w województwach: warmińsko-mazurskim – 11,9%, podlaskim – 18,9% oraz zachodniopomorskim – 20,4%. Różnice są zatem znaczne; podczas gdy w województwie śląskim skomercjalizowano ponad 37% ogółu przedsiębiorstw

państwowych objętych przekształceniami własnościowymi w regionie, to w województwie warmińsko-mazurskim tylko 12%, a więc o 25 punktów procentowych mniej.

Tab. 3. Przedsiębiorstwa państwowe skomercjalizowane w latach 1990–2004 wg województw

Województwa	Przedsiębiorstwa państwowe objęte przekształceniami (1)	Przedsiębiorstwa państwowe skomercjalizowane		
		ogółem (2)	% (Polska = 100%)	% (2/1)
Dolnośląskie	528	181	11,6	34,3
Kujawsko-Pomorskie	335	90	5,8	26,9
Lubelskie	281	60	3,8	21,3
Lubuskie	178	38	2,4	21,3
Łódzkie	426	115	7,4	27,0
Małopolskie	368	110	7,0	29,9
Mazowieckie	668	174	11,1	26,0
Opolskie	188	62	4,0	33,0
Podkarpackie	279	87	5,6	31,2
Podlaskie	169	32	2,0	18,9
Pomorskie	291	72	4,6	24,7
Śląskie	722	268	17,2	37,1
Świętokrzyskie	177	64	4,1	36,2
Warmińsko-Mazurskie	261	31	2,0	11,9
Wielkopolskie	481	121	7,8	25,1
Zachodniopomorskie	279	57	3,6	20,4
POLSKA	5631	1562	100	27,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie biuletynu Ministerstwa Skarbu Państwa *Dynamika przekształceń własnościowych* 2004, nr 59.

Dodatkowa analiza przebiegu prywatyzacji pośredniej, którą objęto 22,8% jednoosobowych spółek Skarbu Państwa, a która mimo ciągle niezadowalającej jej skali odgrywa bardzo istotną rolę w procesie prywatyzacji polskiej gospodarki, dotyczy bowiem spółek o średnim lub dużym zatrudnieniu, charakteryzujących się dobrą kondycją finansową i stwarza duże szanse napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych, równie wyraźnie ukazuje wspomniane różnicowanie regionalne. Potwierdza to zaprezentowane w tabeli 4 rozmieszczenie jsSP objętych prywatyzacją pośrednią w poszczególnych województwach.

Najwięcej jednoosobowych spółek Skarbu Państwa objętych w badanym okresie prywatyzacją pośrednią znajduje się na terenach województw: mazowieckiego – 13,3% ogółu jsSP i śląskiego – 13,1%, najmniejszy udział w ogólnej liczbie jsSP poddanych prywatyzacji pośredniej wykazują natomiast województwa: warmińsko-mazurskie – 2,3% i podlaskie – 2,5%. Różnicowanie to jest oczywiście związane ze specyfiką prywatyzacji pośredniej, której poddawane są skomercjalizowane wcześniej przedsiębiorstwa państwowe o średnim lub dużym zatrudnieniu, charakteryzujące się dobrą kondycją finansową, jak również ze zróżnicowanym zainteresowaniem inwestorów uczestnictwem w procesie prywatyzacji w danym regionie.

Tab. 4. Jednoosobowe spółki Skarbu Państwa sprywatyzowane metodą pośrednią w latach 1990–2004 wg województw i trybu zbycia akcji lub udziałów

Województwa	Jednoosobowe spółki Skarbu Państwa sprywatyzowane pośrednio			
	ogółem	w trybie oferty ogłoszonej publicznie	w trybie przetargu ograniczonego	w trybie rokowań
Dolnośląskie	41	8	7	26
Kujawsko-Pomorskie	23	3	4	16
Lubelskie	11	0	4	7
Lubuskie	10	0	2	8
Łódzkie	20	3	3	14
Małopolskie	29	3	9	17
Mazowieckie	47	13	4	30
Opolskie	14	1	1	12
Podkarpackie	14	2	2	10
Podlaskie	9	0	3	6
Pomorskie	19	0	5	14
Śląskie	46	9	11	26
Świętokrzyskie	15	1	1	13
Warmińsko-Mazurskie	8	1	4	3
Wielkopolskie	34	2	4	28
Zachodniopomorskie	12	0	3	9
POLSKA	352	46	67	239

Źródło: opracowanie własne na podstawie biuletynu Ministerstwa Skarbu Państwa *Dynamika przekształceń własnościowych* 2004, nr 59.

Należy przy tym pamiętać, iż zainteresowanie inwestorów krajowych prywatyzacją niektórych sektorów gospodarki było znikome w porównaniu z zainteresowaniem inwestorów zagranicznych. W zdecydowanej większości dokonanych już prywatyzacji największych polskich przedsiębiorstw nie było żadnego zainteresowania ze strony krajowych inwestorów. Świadczyć to może o niewielkim potencjale kapitałowym inwestorów krajowych, a także o względnie niskiej atrakcyjności złożonej oferty prywatyzacyjnej. Wynika stąd wniosek, iż jedynym sposobem sprawnej realizacji procesu przekształceń własnościowych w dużych i średnich przedsiębiorstwach była i jest akceptacja znaczącego uczestnictwa w tym procesie kapitału zagranicznego (Krajewski 1996).

W tej sytuacji bardzo istotne staje się zróżnicowanie poszczególnych województw pod względem różnorodnych czynników, jakimi kierują się inwestorzy przy wyborze konkretnego miejsca lokalizacji inwestycji, przy czym rywalizacja między regionami dotyczy nie tylko przyciągania inwestycji prywatnych – przedsiębiorców, organizacji gospodarczych (krajowych i zagranicznych), ale również pozyskiwania subwencji i innych form wsparcia z budżetu centralnego, pozyskiwania środków pomocowych z Unii Europejskiej i innych organizacji międzynarodowych (Klamut 1999).

Badania atrakcyjności inwestycyjnej województw Polski przeprowadzone przez Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, uwzględniające osiem grup

czynników najbardziej istotnych dla inwestorów, do których zaliczono: chłonność rynku, poziom rozwoju przemysłu, transformację gospodarki, dostępność komunikacyjną, rynek pracy, otoczenie biznesu, atrakcyjność turystyczną oraz stan środowiska naturalnego, klasyfikują województwa na cztery grupy pod względem ich atrakcyjności (Gawlikowka-Hueckel 2000).

W pierwszej grupie znajduje się województwo mazowieckie, które we wszystkich najistotniejszych w prowadzeniu działalności gospodarczej dziedzinach uzyskuje najwyższe oceny, oraz województwo śląskie, którego ocena nie jest tak jednoznaczna, gdyż pomimo dominującego udziału tradycyjnych gałęzi gospodarki oraz trudności w zmianie struktury region ten należy do najbardziej atrakcyjnych pod względem inwestycyjnym. Wynika to z korzystnego położenia (bliskość granic) oraz największego w Polsce regionalnego rynku zbytu (koncentracja wielu miast). Dlatego też te same województwa zostały wymienione jako regiony, w których odnotowano najwięcej przypadków komercjalizacji przedsiębiorstw państwowych i w których najwięcej jsSP poddano prywatyzacji pośredniej.

Do regionów o niskim poziomie atrakcyjności inwestycyjnej zakwalifikowano z kolei województwa warmińsko-mazurskie, podlaskie, podkarpackie, lubelskie i świętokrzyskie. Są to regiony wschodniej części Polski, które charakteryzują się niskimi lub bardzo niskimi ocenami większości analizowanych grup czynników, co potwierdza opinię o zróżnicowaniu przestrzennym w rozwoju gospodarczym Polski na bardziej rozwiniętą część zachodnią oraz zacofaną część wschodnią. Uzasadnia również fakt, iż w regionach tych, jak wykazano wcześniej, tylko nieznaczny odsetek przedsiębiorstw państwowych objętych procesem przekształceń własnościowych poddawany był komercjalizacji i prywatyzacji pośredniej.

Przechodząc do analizy kolejnej metody prywatyzacji, jaką jest prywatyzacja bezpośrednia, należy zwrócić uwagę na fakt, iż charakteryzuje się ona dużą efektywnością i odgrywa istotną rolę w procesie przekształceń własnościowych w Polsce. Od początku tego procesu do końca 2004 roku prywatyzacją bezpośrednią objęto 2216 przedsiębiorstw państwowych, z czego procesy prywatyzacyjne zakończono w 2119 przedsiębiorstwach, co stanowiło 95,6% liczby akceptacji wydanych przez MPW/MSP. Strukturę przedsiębiorstw objętych w badanym okresie prywatyzacją bezpośrednią w układzie województw przedstawia tabela 5.

Jak wynika z danych zawartych w tabeli, najwięcej przedsiębiorstw państwowych objętych prywatyzacją bezpośrednią znajdowało się na terenach województw: mazowieckiego – 12,6% ogółu przedsiębiorstw, dolnośląskiego – 9,6% i śląskiego – 9%. Najmniejszy udział w ogólnopolskiej liczbie przedsiębiorstw przekształcanych tą metodą miały województwa: świętokrzyskie – 2,5%, opolskie – 3,2% oraz lubuskie – 3,3%. Względnie biorąc, prywatyzację bezpośrednią stosowano najczęściej na obszarach województw: podlaskiego – 48,5% ogółu przekształceń przedsiębiorstw państwowych w województwie oraz lubelskiego – 45,5%, stosunkowo najrzadziej w województwach: śląskim

– 27,7% oraz świętokrzyskim – 31,1%. Warto przy tym zwrócić uwagę, iż województwa, w których ta metoda stosowana była względnie najczęściej, to regiony wschodniej Polski, co zważywszy na fakt, iż prywatyzacji bezpośredniej poddawane są przedsiębiorstwa małe lub średnie, często o słabszej kondycji finansowej, wymagające restrukturyzacji i dokapitalizowania, staje się w pewnym stopniu uzasadnione. Pamiętać należy również, iż podobnie jak w przypadku prywatyzacji pośredniej, tak i w procesie prywatyzacji bezpośredniej obok inwestorów krajowych biorą w niej udział inwestorzy zagraniczni, a odbywa się to najczęściej przez wniesienie majątku zlikwidowanych przedsiębiorstw państwowych do powstającej spółki z kapitałem zagranicznym, przy czym brak jest wyraźnej zależności między atrakcyjnością poszczególnych regionów a częstotliwością stosowania na ich terenie prywatyzacji bezpośredniej, co wyraźnie dało się zauważyć w przypadku prywatyzacji pośredniej.

Tab. 5. Przedsiębiorstwa państwowe sprywatyzowane bezpośrednio w latach 1990–2004 wg województw

Województwa	Przedsiębiorstwa państwowe objęte przekształceniami (1)	Przedsiębiorstwa państwowe sprywatyzowane bezpośrednio		
		ogółem (2)	% (Polska = 100%)	% (2/1)
Dolnośląskie	528	213	9,6	40,3
Kujawsko-Pomorskie	335	139	6,3	41,5
Lubelskie	281	128	5,8	45,5
Lubuskie	178	73	3,3	41,0
Łódzkie	426	159	7,2	37,3
Małopolskie	368	152	6,8	41,3
Mazowieckie	668	279	12,6	41,8
Opolskie	188	70	3,2	37,2
Podkarpackie	279	114	5,1	40,9
Podlaskie	169	82	3,7	48,5
Pomorskie	291	128	5,8	44,0
Śląskie	722	200	9,0	27,7
Świętokrzyskie	177	55	2,5	31,1
Warmińsko-Mazurskie	261	105	4,7	40,2
Wielkopolskie	481	194	8,8	40,3
Zachodniopomorskie	279	125	5,6	44,8
POLSKA	5631	2216	100	39,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie biuletynu Ministerstwa Skarbu Państwa *Dynamika przekształceń własnościowych* 2004, nr 59.

Analizując kolejny element realizowanego w Polsce procesu przekształceń własnościowych, jakim jest likwidacja przedsiębiorstw państwowych z przyczyn ekonomicznych, należy zwrócić uwagę na fakt, iż w badanym okresie procesem likwidacji objęto 1853 przedsiębiorstwa państwowe, z czego w przypadku 990 przedsiębiorstw proces ten zakończono wykreśleniem z rejestru przedsiębiorców, natomiast ogłoszono upadłość 673 przedsiębiorstw. Efektywność likwidacji ujmowana jako procentowy udział procesów zakończonych

w liczbie rozpoczętych procesów likwidacyjnych, w porównaniu z innymi metodami przekształceń własnościowych, jest zatem dosyć niska i wg stanu na koniec 2004 roku wynosi 53,4%.

Podobnie jak w przypadku pozostałych omówionych metod prywatyzacji, struktura przedsiębiorstw poddanych w badanym okresie procesom likwidacji w poszczególnych województwach jest dosyć zróżnicowana, co potwierdzają dane zawarte w tabeli 6, a co związane jest z sytuacją ekonomiczną przedsiębiorstw państwowych.

Tab. 6. Przedsiębiorstwa państwowe objęte procesem likwidacji w latach 1990–2004 wg województw

Województwa	Przedsiębiorstwa państwowe objęte przekształceniami (1)	Przedsiębiorstwa państwowe poddane likwidacji z przyczyn ekonomicznych		
		ogółem (2)	% (Polska = 100%)	% (2/1)
Dolnośląskie	528	134	7,2	25,4
Kujawsko-Pomorskie	335	106	5,7	31,6
Lubelskie	281	93	5,0	33,1
Lubuskie	178	67	3,6	37,6
Łódzkie	426	152	8,2	35,7
Małopolskie	368	106	5,7	28,8
Mazowieckie	668	215	11,6	32,2
Opolskie	188	56	3,0	29,6
Podkarpackie	279	78	4,2	27,9
Podlaskie	169	55	3,0	32,5
Pomorskie	291	91	5,0	31,3
Śląskie	722	254	13,7	35,2
Świętokrzyskie	177	58	3,1	32,8
Warmińsko-Mazurskie	261	125	6,8	47,9
Wielkopolskie	481	166	9,0	34,5
Zachodniopomorskie	279	97	5,2	34,8
POLSKA	5631	1853	100	32,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie biuletynu Ministerstwa Skarbu Państwa *Dynamika przekształceń własnościowych 2004*, nr 59.

Spośród ogółu przedsiębiorstw państwowych poddanych w badanym okresie procesom likwidacji z przyczyn ekonomicznych, najwięcej takich podmiotów, w liczbach bezwzględnych, znajdowało się na terenie województwa śląskiego (13,7% ogółu) i mazowieckiego (11,6%), najmniej natomiast usytuowanych było w województwach: podlaskim i opolskim (po 3%). Względnie biorąc, likwidację z przyczyn ekonomicznych stosowano najczęściej w województwach: warmińsko-mazurskim (47,9%) oraz lubuskim (37,6%), w których przedsiębiorstw państwowych o słabej kondycji finansowej było najwięcej, najrzadziej w dolnośląskim (25,4%) oraz podkarpackim (27,9%).

Jak wspomniano już wcześniej, proces przekształceń własnościowych objął również państwowe przedsiębiorstwa gospodarki rolnej, które zostały włączone do Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa. Od początku działalności do końca grudnia 2004 roku Agencja Nieruchomości Rolnych przejęła do Zasobu

4 708,7 tys. ha gruntów, z których wg stanu na koniec grudnia 2004 r. (*Prywatyzacja mienia...* 2005):

- 1478,5 tys. ha (31,4% ogólnej powierzchni przejętej do Zasobu) sprzedano,
- 262,3 tys. ha (5,5%) przekazano nieodpłatnie,
- 50,1 tys. ha (1,1%) rozdysponowano trwale w innych formach.

Łącznie do końca 2004 roku z Zasobu WRSP ubyło 1,8 mln ha gruntów, czyli ponad 38% powierzchni przejętej, pozostało natomiast około 2,9 mln ha, z których 2,3 mln ha zagospodarowano w formie dzierżawy.

Tab. 7. Rozmieszczenie przedsiębiorstw państwowych w poszczególnych województwach w roku 2004

Województwa	Przedsiębiorstwa państwowe w 2004 roku		
	liczba	% (Polska = 100%)	na 10 tys. ludności
Dolnośląskie	60	4,6	0,2
Kujawsko-Pomorskie	69	5,3	0,3
Lubelskie	56	4,3	0,2
Lubuskie	46	3,5	0,5
Łódzkie	112	8,6	0,4
Małopolskie	93	7,1	0,3
Mazowieckie	302	23,1	0,6
Opolskie	18	1,4	0,2
Podkarpackie	13	1,0	0,1
Podlaskie	29	2,2	0,2
Pomorskie	53	4,1	0,2
Śląskie	161	12,3	0,3
Świętokrzyskie	22	1,7	0,2
Warmińsko-Mazurskie	56	4,3	0,4
Wielkopolskie	141	10,8	0,4
Zachodniopomorskie	75	5,7	0,4
POLSKA	1306	100,0	0,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie biuletynu Ministerstwa Skarbu Państwa *Dynamika przekształceń własnościowych 2004*, nr 59.

Różnice w wielkości przejętych, sprzedanych i wydzierżawionych gruntów w poszczególnych województwach są bardzo duże. Skala form zagospodarowania gruntów Zasobu WRSP pozostaje bowiem ściśle skorelowana z wielkością arealu, jaki znajdował się w dyspozycji Skarbu Państwa na początku procesu transformacji i który Agencja przejęła do Zasobu. Najwięcej gruntów przejęto w województwie warmińsko-mazurskim – 816 tys. ha i zachodniopomorskim – 814 tys. ha (po około 17,3% ogółu gruntów przejętych do Zasobu), a najmniej, tylko 39 tys. ha, w województwach małopolskim i świętokrzyskim – 50 tys. ha. Najwięcej gruntów Agencja sprzedała w województwach, w których gruntów przejętych do Zasobu było najwięcej, ale również w tych województwach pozostało ich najwięcej do rozdysponowania. Stąd też są to te same województwa, które wykazują najmniej stopień zaawansowania procesów prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych.

W rezultacie omówionych przekształceń własnościowych na koniec 2004 roku w rejestrze REGON znajdowało się 1306 przedsiębiorstw państwowych

(15,5% ogółu przedsiębiorstw państwowych istniejących na początku okresu transformacji), a ich rozmieszczenie w poszczególnych województwach przedstawia tabela 7.

Powyższe zestawienie potwierdza, iż w rezultacie dokonanych w latach 1990–2004 przekształceń własnościowych i ich zróżnicowanego stanu zaawansowania hierarchia poszczególnych województw pod względem ich udziału w ogólnopolskiej liczbie zarejestrowanych przedsiębiorstw państwowych znacząco się zmieniła. W szczególności widoczne jest to z uwagi na liczbę tych podmiotów przypadających na 10 tys. mieszkańców. W roku 1990 osiem województw wykazywało wyższy od średniej ogólnopolskiej poziom nasycenia przedsiębiorstwami państwowymi (zob. tab. 1), natomiast w roku 2004 było ich sześć, przy czym w tej skrajnej grupie pozostały cztery województwa z „pierwotnego” składu – zachodniopomorskie, warmińsko-mazurskie, łódzkie i lubuskie, a pozostałe dwa województwa – mazowieckie i wielkopolskie, znalazły się w niej z powodu relatywnie mniejszej intensywności prowadzenia procesów przekształceń własnościowych na ich terenie, a co zapewne związane jest z faktem, iż znaczna część znajdujących się tam przedsiębiorstw państwowych ciągle względnie dobrze prosperuje (lub ma dobre perspektywy rozwoju), gdyż działają one na obszarach powiązanych z dużymi, atrakcyjnymi lokalnymi rynkami pracy i zbytu.

4. Podsumowanie

Proces przekształceń własnościowych trwający w Polsce od piętnastu lat stanowi istotę transformacji naszej gospodarki. W tym czasie nastąpiły bardzo istotne zmiany zarówno w strukturze własnościowej, jak i formie stosunków ekonomicznych, zbliżające nas do sytuacji państw o zaawansowanym poziomie wzrostu gospodarczego i rozwiniętej gospodarce rynkowej oraz o nowoczesnych standardach życia. Analiza zmian struktury własnościowej w Polsce w układzie poszczególnych województw pozwoliła na sformułowanie następujących wniosków:

1. Z ogólnej liczby 5631 przedsiębiorstw państwowych objętych w latach 1990–2004 procesem przekształceń własnościowych, najwięcej przedsiębiorstw, biorąc pod uwagę wielkości bezwzględne, objętych zostało przekształceniami w województwach: śląskim (722) i mazowieckim (668), a najmniej w województwach: podlaskim (169) i świętokrzyskim (177).
2. Stan zaawansowania procesu przekształceń własnościowych w ujęciu regionalnym wykazuje znaczne zróżnicowanie przestrzenne. Najwyższy stan zaawansowania odnotowuje się w województwie podkarpackim (82,8%), najmniej zaawansowanym regionem jest natomiast województwo zachodniopomorskie (53,1%). Zróżnicowanie to należy uznać za sytuację niekorzystną, sygnalizuje bowiem koncentrację określonych utrudnień i problemów związanych z przeprowadzaniem prywatyzacji w niektórych regionach Polski, ściślej mówiąc, w dużych regionach przemysłowych.

3. W badanym okresie, w ujęciu względnym, prywatyzacja pośrednia stosowana była najczęściej na obszarze województw: mazowieckiego – objęto nią 13,3% ogółu jsSP powstałych w danym województwie w wyniku komercjalizacji przedsiębiorstw państwowych i śląskiego – 13,1% ogółu, najrzadziej natomiast na terenie województw: warmińsko-mazurskiego – 2,3% ogółu i podlaskiego – 2,5% ogółu, co związane jest w znacznym stopniu z atrakcyjnością inwestycyjną tych regionów, zarówno dla inwestorów krajowych, jak i zagranicznych biorących udział w procesie prywatyzacji. Prywatyzację bezpośrednią stosowano najczęściej z kolei w województwach: podlaskim (48,5% ogółu) i lubelskim (45,5%), najrzadziej w śląskim (27,7%) i świętokrzyskim (31,1%). Najwięcej przedsiębiorstw państwowych poddano likwidacji z przyczyn ekonomicznych na terenie województw: warmińsko-mazurskiego (47,9%) i lubuskiego (37,6%), najmniej w województwach: dolnośląskim (25,4%) i podkarpackim (27,9%).
4. Struktura wewnętrzna procesów przekształceń własnościowych w Polsce ze względu na stosowane metody prywatyzacji jest dosyć zrównoważona. Zarówno w ujęciu ogólnopolskim, jak również w układzie poszczególnych województw nie występuje zdecydowana dominacja żadnej ze stosowanych metod prywatyzacji, aczkolwiek analizując względną częstotliwość ich stosowania w poszczególnych województwach, daje się zauważyć znaczne zróżnicowania regionalne, uwarunkowane w dużej mierze liczbą przedsiębiorstw państwowych funkcjonujących na terenie danego województwa, ich wielkością, sytuacją finansową, branżą, w której działają, oraz atrakcyjnością inwestycyjną danego regionu.
5. Zróżnicowana atrakcyjność inwestycyjna poszczególnych województw przy jednocześnie dosyć zrównoważonej strukturze wewnętrznej procesów przekształceń własnościowych jest jednym z czynników spowalniających ten proces w danych regionach.
6. Nadal utrzymuje się znaczne zróżnicowanie nasycenia przedsiębiorstwami państwowymi w poszczególnych województwach. Największe nasycenie tymi podmiotami występuje w województwie mazowieckim – 0,6 przedsiębiorstw na 10 tys. ludności, najmniejsze w województwie podkarpackim – 0,1. Należy przy tym pamiętać, iż poziom nasycenia przedsiębiorstwami państwowymi jest aktualnie 4–5-krotnie niższy niż ten notowany w roku 1990.

Reasumując, warto nadmienić, iż nawet najlepiej dokonana prywatyzacja, będąca częścią rynkowych reform gospodarczych, z reguły przyczynia się do wzrostu różnorodnych dysproporcji: w rozwoju regionalnym, między miastem a wsią, w dochodach różnych kategorii zawodowych. Zróżnicowanie regionalne wynika z bardzo prostego powodu: kapitał chętnie idzie tam, gdzie są lepsze warunki do inwestowania, czyli lepsza infrastruktura, bardziej wykwalifikowana siła robocza, bardziej pojemne rynki zbytu. Problem ten jest szczególnie odczuwalny w Polsce, gdyż w wyniku prywatyzacji pogłębia się podział na tzw. Polskę „A” (bardziej rozwinięte regiony zachodnie i centrum kraju)

i Polskę „B” (bardziej zacofane regiony wzdłuż granicy wschodniej). Z tego samego powodu wzrasta zróżnicowanie między miastem a wsią (Jarosz 2005).

Literatura

- Biuletyn Statystyczny*, 1991, Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, nr 11.
- Ćwikliński H. (red.), 2001, *Polityka gospodarcza*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Dynamika przekształceń własnościowych*, 2004, Warszawa: Ministerstwo Skarbu Państwa, Departament Analiz i Prognoz, nr 59.
- Gawlikowska-Hueckel K. (red.), 2000, *Atrakcyjność inwestycyjna województw Polski*, Gdańsk: Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową.
- Jarosz M., 2005, „Nie tylko kłopoty z transformacją. Jaka Polska?” (w:) M. Jarosz (red.), *Polska. Ale jaka?*, Warszawa: Oficyna Naukowa i Instytut Studiów Politycznych PAN.
- Kalina-Prasznic U. (red.), 2003, *Regulowana gospodarka rynkowa*, Kraków: Oficyna Ekonomiczna.
- Kaliński J., 2004, *Historia gospodarcza XIX i XX w.* Warszawa: PWE.
- Klamut M. (red.), 1999, *Konkurencyjność regionów*, Wrocław: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej.
- Krajewski S., 1996, „Efekty udziału kapitału zagranicznego w prywatyzacji” (w:) M. Jarosz (red.), *Kapitał zagraniczny w prywatyzacji*, Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN.
- Maczyńska E. (red.), 2001, *Restrukturyzacja przedsiębiorstw w procesie transformacji gospodarki polskiej*, Warszawa: Instytut Nauk Ekonomicznych PAN i Wydawnictwo DiG, t. 1.
- Prywatyzacja mienia Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa po 13 latach*, 2005, Warszawa: Agencja Nieruchomości Rolnych, <http://www.anr.gov.pl/pl-article/6175>.
- Raport o przekształceniach własnościowych w 2003 roku*, 2004, Warszawa: Ministerstwo Skarbu Państwa, s. 44–62.
- Ustawa z dnia 30 sierpnia 1996 r. o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych* (tekst jednolity: Dz.U. z 2002 r., nr 171, poz. 1397).
- Ustawa z dnia 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa* (tekst jednolity: Dz.U. z 2004 r., nr 208, poz. 2128).

THE OWNERSHIP CHANGES IN POLAND IN REGIONAL AREA

The article gives the description and analysis of regional ownership changes in Poland at the end of 2004 with close attention to the privatization process. The research proves that in both dimensions – the whole-Poland and regional

there have not been noticed any dominant privatization methods, though in particular voivodships there are some differences concerning their usage frequency mostly determined by the number and profile of state enterprises from particular voivodships. The privatization analysis in a regional aspect reveals an area differentiation of the process advancement.